

ФОРС-МАЖОР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИКА: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

Визначено сутність "форс-мажорних обставин", розглянуто, які законодавчі акти їх регулюють, а також як стихійні лиха впливають на договірні відносини між суб'єктами господарювання. Запропоновано налагодження процесів документування фактів здійснення форс-мажору

У ринковому середовищі взаємовідносини між суб'єктами господарських зв'язків регулюються двосторонніми угодами. Тому при організації обліку розрахунків на підприємстві необхідно забезпечити виконання умов, зазначених у цих угодах. До них, в першу чергу, відносяться суттєві (істотні) умови господарського договору: предмет, ціна та умови розрахунку. Вони мають безпосередній вплив на облік та визначають порядок відображення господарських операцій при розрахунках з постачальниками та покупцями.

У разі невиконання умов договору або недотримання терміну розрахунків складаються об'єктивні підстави для подання сторонами відповідних претензій. Досвід сільськогосподарських підприємств Полтавської області свідчить, що у взаємовідносинах з економічними агентами приводом для подання претензії з боку постачальника чи покупця є, як правило, затримка в оплаті або невиконання зустрічної поставки сільськогосподарської продукції.

Невиконання зустрічної поставки продукції частіше за все відбувається при умові її недоотримання від виробництва чи внаслідок дії об'єктивних чинників, зумовлених специфікою даної галузі. Серед них – обставини непереборної сили (форс-мажор).

Настання обставин непереборної сили є підставою для звільнення від відповідальності сторони, що порушила договірні зобов'язання. У такому випадку термін виконання зобов'язань змінюється за взаємною згодою, про що сторони укладають додаткову угоду. Якщо сторони не дійшли згоди – спірні питання вирішуються у судовому порядку.

Слід відмітити, що в економічній літературі та чинному законодавстві не визначено єдиного поняття "форс-мажору". Згідно Закону України "Про державну підтримку сільського господарства України" від 24.06.2004 р. № 1877-IV це "обставини, що виникли внаслідок прийняття рішень законодавчого або нормативно-правового характеру, обов'язкових для суб'єктів аграрного ринку згідно із законодавством, або ті, що виникли внаслідок стихійного лиха, у тому числі пожежі, повені, посухи, заморозків, граду, землетрусу, військових дій або суспільних збурень, а також з інших обставин, які не могли бути керованими стороною договору (контракту), включаючи втрату врожаю або його частини внаслідок несприятливих погодних умов, раптового припинення поставки води, тепла, електроенергії, нафтопродуктів чи газу, не пов'язаного з несплатою їх вартості".

Втім, у господарському та цивільному законодавстві, яким регулюються договірні відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання поняття "форс-мажору" навіть не згадується.

У відомчих спеціальних нормативних актах (Наказ ДПАУ від 28.09.2004 № 562 "Про затвердження Порядку проведення органами державної податкової служби реструктуризації (відстрочки) сплати сум фіксованого сільськогосподарського податку у випадку виникнення форс-мажорних обставин", Наказ ДПАУ від 19.03.2001 р. № 113 "Про затвердження Порядку застосування норм пункту 15.4 статті 15 Закону України "Про порядок погашення

зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами”) також не передбачено уніфікованого поняття “форс-мажорних обставин”. Проте вказано, що зазначені обставини можуть підтверджуватися, зокрема:

1) Торгово-промисловою палатою України;

2) Міністерством з надзвичайних ситуацій або його територіальними підрозділами;

3) рішенням Кабінету Міністрів України про визнання окремого району України постраждалим від повені, пожежі, іншого стихійного лиха;

4) документами інших органів, уповноважених засвідчувати форс-мажорні обставини.

Зауважимо, що для сільськогосподарських підприємств форс-мажорні обставини – це, перш за все, несприятливі погодні умови, що негативно впливають на виробничий процес (стихійне лихо).

Стихійне лихо має, як правило, локальний характер, тобто відбувається на обмеженій території (велика кількість опадів за короткий час, вихрові вітри, льодова кірка). Ці обставини призводять до затримки чи ускладнення виконання важливих сільськогосподарських робіт в якісно оптимальні строки, загибелі врожаю, що в кінцевому результаті є причиною появи невиправданої заборгованості.

На практиці зустрічаються випадки, коли передбачений договором форс-мажор здійснився, але партнер цього не визнає і наполягає на виконанні договірних умов. Тому для окремо взятого сільськогосподарського виробника формальним доказом здійснення форс-мажорних обставин на певній території та у визначений період є підтвердження цього факту відповідними установами.

Проте гідрометеорологічне бюро подає усереднену інформацію про стан погодних умов на території району (області) і може фактично підтвердити незначну кількість опадів на момент виконання зобов'язань за угодою. Відповідно, Управління з

надзвичайних ситуацій не має підстав для підтвердження факту виникнення стихійного лиха на вказаній території. Цим пояснюється недостатність обґрунтованих доказів у аграрного виробника при вирішенні господарського спору арбітражно.

Таким чином, в умовах ринку відбувається зростання ролі нефінансової інформації в обліку. Зокрема, це підтверджується важливістю об'єктивної фіксації інформації про виникнення форс-мажорних обставин у ході виробничого циклу сільськогосподарських підприємств.

Означена проблема входить у коло питань, пов'язаних із використанням потенційних можливостей обліку, що потребують вирішення шляхом уточнення окремих положень облікової політики підприємства при формуванні її оптимального варіанту. Тому при розробці графіків документообороту необхідно передбачити ряд процедурних заходів. У зв'язку з цим пропонуємо:

1. Налагодити роботу метеорологічних постів для забезпечення процесу документування фактів здійснення форс-мажорних обставин на визначеній території.

2. Фіксувати факти форс-мажору за даними метеорологічного посту господарства в день його здійснення.

3. Не зволікати необхідністю офіційного підтвердження таких фактів представниками компетентних інстанцій.

4. Долучати одержані дані до номенклатури справ як такі, що мають значення при обґрунтуванні розміру втрат від форс-мажору.

Налагодження процесу документування фактів здійснення форс-мажору в діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечить одержання даних, що мають беззаперечну доказовість у врегулюванні спірних питань з різними економічними агентами, а також для одержання страхових відшкодувань.

КАНЦЕДАЛ Н.А. – аспірант Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки” м. Київ, старший викладач кафедри організації обліку та аудиту.